

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ І ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ

МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА В ШКОЛІ

Сучасний суспільно-політичний і культурно-освітній контекст, зумовлений необхідністю захисту і збереження української державності й самоідентичності, потребує глибшого й детальнішого вивчення життєвого шляху й творчої спадщини видатних українських майстрів художнього слова, нової, більш об'єктивної та незаангажованої, оцінки їх діяльності. Особливо це стосується східного регіону, де багаторічна культурницька експансія північного сусіда майже стерла з пам'яті народу надбання цілих епох українського національного відродження та знівелювала цінність поетичної творчості та громадської роботи їх представників, наприклад, харківських романтиків ХІХ століття.

Шкільний курс української літератури надає педагогам можливість формувати в учнів цінності національної самосвідомості, культури, світоглядні орієнтири громадянина-патріота. Поруч з цим концепція Нової української школи визначає за необхідне наскрізний розвиток основних життєвих компетентностей учнів на матеріалі програм усіх курсів та навчальних предметів. Таких компетентностей визначено десять: *«спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя»* [1].

Розглянемо, яким може бути зміст навчального матеріалу, форми й методи роботи на уроках, присвячених вивченню біографії і творчої

спадщини видатного українського поета-романтика Михайла Миколайовича Петренка, аби такі уроки формували і життєві компетентності, і, водночас, сприяли завданню національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти у розділі «Мови і літератури» вимагає вивчення «художніх творів різних родів і жанрів, які репрезентують ключові історико-літературні епохи». Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з української літератури, розроблена на основі державного стандарту авторським колективом під керівництвом доктора філологічних наук Р. В. Мовчан, передбачає оглядове вивчення творчості Михайла Петренка в ряді імен представників романтичного напрямку протягом однієї навчальної години. Але слід зауважити, що вчитель української літератури може скористатися своїм правом вивчати творчість будь-якого автора, в тому числі й М . Петренка, більш глибоко за рахунок використання годин на вивчення літератури рідного краю (для Слобожанщини), уроків позакласного читання або резервних годин програми.

Автор Анатолій Погорелов у оформленому кабінеті ім. Михайла Петренка

Крім того, новим Законом України про освіту надана можливість педагогам в межах державного стандарту самим складати навчальні програми з базових предметів, включно й з української літератури, інтегрованих курсів, предметів за вибором чи факультативів.

Такі авторські програми можуть передбачати більш детальне вивчення творчості окремих поетів-романтиків, ілюструвати напрям романтизм видатними поетичними творами Михайла Петренка. Отже, можливість вивчати спадщину Михайла Петренка в українських школах і гімназіях більш детально, як ми бачимо, є.

Справа полягає більше в зацікавленості педагогів і учнів цією темою. Як відомо, пізнавальний інтерес зростає саме в тому випадку, коли сам процес засвоєння знань стає активним, навчання набуває пошукового, евристичного характеру, а вчитель зосереджується на формуванні у дітей життєвих компетентностей. Наведемо приклади методів, прийомів, форм роботи, що може застосувати викладач української літератури задля формування в учнів десяти основних компетентностей Нової української школи при вивченні біографії і творів Михайла Петренка в школі.

Компетентсть спілкування державною мовою полягає передусім у вмінні нею усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, заосування мультимедійних засобів), що є основним видом діяльності на уроках української мови і літератури. Також важливою є об'єктивна інформація про появу і розвиток сучасної української мови, внесок окремих літераторів в її утвердження, діалектні особливості мови різних регіонів, що мають місце зараз і були раніше. Так у школах досі побутує стереотип, який виник в радянському післявоєнному мовознавстві і літературознавстві про те, що «І. П. Котляревський по праву вважається зачинателем української літературної мови», а Т. Г. Шевченко

«...справедливо вважається основоположником нової української літературної мови». Цей стереотип про «зачинателя» та «основоположника» не дає учням справжнього уявлення щодо появи і розвитку української літературної мови, децю знецінює внесок інших письменників. Розглядаючи питання появи сучасної української літературної мови, можна продемонструвати дітям інтерактивну мапу із зображенням діалектів і говорів України, а також розмістити на цій мапі портрети українських письменників кін. 18-І пол. 19 століття, зокрема й М. М. Петренка, з датами активної громадської і творчої діяльності. Це дасть розуміння учням, що *«...остаточне сформування нової української літературної мови не було раптовим, миттєвим явищем ... літературний, мовотворчий процес формування нової української літератури і літературної мови тривав майже півстоліття ...»* [2], отже, І. П. Котляревський та Т. Г. Шевченко – це не єдині письменники, які створювали та збагачували нашу мову.

Компетентність спілкування іноземними мовами включає в себе уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, а також уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування. Вірш Петренка «Дивлюся на небо та й думку гадаю ...» перекладений багатьма мовами світу. При чому ці мови належать до різних мовних груп і сімей. Природно, що більшість перекладів виконані слов'янськими мовами, зокрема чеською, польською, словенською, кілька варіантів російською, а також всіма поширеними європейським мовами (англійською, німецькою, італійською, іспанською...). Цікаво, що вірш перекладений й такими екзотичними для нас мовами, як башкирська, бенгальська, японська, удмуртська. Книжка «Дивлюся на небо та й думку гадаю» в перекладах мовами світу» містить 24 варіанти поезії різними мовами. Вивчаючи цей вірш, вчитель може запропонувати дітям порівняти оригінал з перекладами

тими мовами, що доступні для вивчення учням в школі, наприклад англійською, німецькою, чи тими мовами, що їм зрозумілі – російською, польською. Можна прочитати виразно цей вірш іноземною мовою для розвитку навичок читання. Можна послухати неєвропейськими мовами звукозаписи, що доступні на сайті, присвяченому творчості Михайла Петренка, для того, аби мати уяву про особливості звучання цих мов.

Математична компетентність в літературі полягає у сформованості культури логічного і алгоритмічного мислення. Тому діти, прочитавши матеріал про життєвий шлях поета, що міститься на сайті, присвяченому Михайлові Петренку «www.дивлюсьянанебо.com», можуть самостійно скласти біографічну таблицю, зазначивши в ній дати в хронологічній послідовності за періодами життя (слов'янський, харківський, вовчанський, лебединський) та важливі події, видані твори. Розглядаючи походження Михайла Петренка і його нащадків, можна використати схему «Дерево роду Петренків». Потім запропонувати скласти подібне дерево для родин учнів. Вірші Петренка мають великий потенціал для дослідження дітьми віршованих розмірів у поезії. З'ясовуючи, який ритм має той чи інший твір, учні складають схеми. Так можна ілюструвати характерний для народно-поетичної творчості хорей («Взяв би я бандуру ...»), чи складніший амфібрахій («Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче»), чи ямб («Весна»), що дуже часто використовується різними авторами.

Компетентності у природничих науках та екологічна грамотність – це наукове розуміння природи і усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя людини. Поезія Михайла Петренка, хоч і не є суто пейзажною лірикою, але дає багатий матеріал для розмови з учнями про різноманітні об'єкти живої і неживої природи, а також про художні засоби, які пов'язані із її зображенням, наприклад, постійні епітети, уособлення, символи. Автор не має на меті створення повноцінних пейзажів, природа в

його поезії виступає тлом, на якому зображується «недоля» ліричного героя, спричинена нерозділеним коханням («Взяв би я бандуру ...», «Минулися мої ходи ...», «Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче ...»), тугою за рідним краєм («Далеко од родини ...») або втратою рідної людини («Батьківська могила»). Можна запропонувати учням дослідити використання в поезії Петренка гідронімів та інших топонімів, згадки про географічні об'єкти і явища природи такі, як вітер, небо, зорі, дощ, символи рослинного і тваринного світу (перш за все птахів). Можна виявити певні закономірності між художніми засобами, що мають природниче походження, і настроями головного героя. Змодельювати відповідь на питання, якою була роль природи в житті і творчому самовираженні Михайла Петренка. Яку роль відіграє природа, тваринний і рослинний світи в нашому повсякденному житті, що є в ній прекрасним, а що потворним? Спробувати написати поетичний твір з використанням тих символів, що широко використовував Петренко.

На літературному святі в кабінеті імені Михайла Петренка. Педагоги і учні Слов'янської ЗОШ №13. Березень, 2020 р.

Інформаційно-цифрова компетентність – це передусім інформаційна й медіа-грамотність, розуміння етики роботи з інформацією, її критичне осмислення. Так склалося, що при вивченні біографії Михайла Петренка дослідники демонстрували різний ступінь етики роботи з інформацією: від цілком документального підходу в проєкті «Ідентифікація Петренків» до відвертих фейків («Портретна афера» тощо). Через це виникло аж дві достатньо відмінні одна від одної версії життя Михайла Петренка. Важливо, щоб діти навчилися відрізняти об’єктивну інформацію від вигадок, перебільшень, маніпуляцій фальсифікацій. Тому можна запропонувати учням прочитати дві біографічні статті, що описують різні версії життя поета, і попросити висловити думку, яка з версій і чому є правдивою, а також знайти фейкові ознаки у «хутірській» версії.

До компетентності уміння вчитися впродовж життя відносять в тому числі й таку компетенцію, як здатність до пошуку та засвоєння нових знань, вмінь і навичок. Для формування цього важливого вміння вчитель може організувати дослідження з оформленням його у вигляді статті, реферату чи доповіді при захисті в конкурсі проєктів Малої академії наук. Досліджувати можна як саму історію життя Михайла Петренка за документами, які, наприклад, розміщені на сайті проєкту «Ідентифікація Петренків», так і петренкознавство, його документальну частину та історію численних помилок і фальсифікацій. Втім, найбільш слушною, на нашу думку, могла б стати зараз сумісна робота педагогів і учнів щодо ґрунтовного літературознавчого аналізу поетичних творів Михайла Миколайовича з подальшим написанням учнівських есе та розміщенням їх у вільному доступі в мережі Інтернет.

Ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності тісно пов’язані між собою. Це уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення власного

соціального статусу, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття, патріотизм. У одному з листів Міністерства освіти і науки України «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» вчителям літератури рекомендовано для домашнього завдання обирати таку форму творчої роботи, як створення фанфіків, щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання . Фанфік – це текст, у якому використано ідеї, сюжет, героїв оригінального літературного твору. Це може бути оповідання, вірш на схожий мотив чи схожий за формою, вистава тощо. Можна написати лист герою твору або письменнику, описати гіпотетичну зустріч і розмову із ним у наші дні. Фанфік може змальовувати й наступні дії та яви незавершеної драматичної думи М. Петренка «Найда».

Цікавими творчими роботами можуть стати фанфіки (оповідання, вистави, анекдоти, жартівливі поезії) про життя студентів Харківського університету, майбутніх письменників. У разі наявності в учнів музикальних здібностей можна написати музику і створити пісню на одну з поезій Петренка. Створити цикл малюнків за мотивами поетичних творів. Написати сценарій та зняти короткометражний фільм.

Постановка ліричної думи Михайла Петренка «Найда» педагогами і учнями театрального гуртка Слов'янської ЗОШ №13

Обізнаність та самовираження у сфері культури є здатністю людини розуміти твори мистецтва, формувати власні смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Це ключова компетентність, що формується на уроках літератури. Важливо, аби діти знали справжню біографію Михайла Петренка, мали уявлення про коло спілкування письменника, ознайомилися з текстами його поетичних творів, розуміли поняття «романтизм» і виділяли головні ознаки цього напрямку в творах М. Петренка. Діти на прикладі вивчених поезій оволодівають поняттями теорії літератури «лірична пісня», «елегія», «дума», «романтичний герой», «національний смуток», «постійний епітет», «образ-символ». Учень має навчитися робити висновки про те який внесок в національну культуру зробив Михайло Петренко, оформлювати ці висновки письмово у вигляді есе чи усно.

Урок української літератури у 6 класі, присвячений пам'яті Михайла Петренка. Учитель Дубцова Марина. Грудень 2019

Отже, вивченню біографії і творчості Михайла Петренка в школі можна приділити достатньо часу і уваги завдяки академічній автономії, яку мають сьогодні вчителі.

Поетична спадщина Михайла Миколайовича, останні відкриття та дослідження, проведені в рамках проєкту «Ідентифікація Петренків», дають педагогам багатющий матеріал для формування у своїх вихованців головних компетентностей Нової української школи для розвитку творчих здібностей, відродження національної культури та самосвідомості.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1 . НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА . КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> .
- 2 . Регушевський Є. С. ПРО ДЕЯКІ ПОНЯТІЙНІ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНІ СТЕРЕОТИПИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ [Електронний ресурс] / Регушевський Є. С. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/94702/38-Regushevskiy.%20pdf?sequence=1> .
- 3 . Сайт присвячений поетові першої половини ХІХ століття Михайлу Миколайовичу Петренку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.xn--80acbhhpwqbm1a6kyaq.com> .
4. Михайло Петренко . Твори [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=101&type=tvorch>.
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 23 листопада 2011 р. №1392 Київ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> .

[Погорєлов А. І. Вивчення біографії і творчої спадщини Михайла Петренка в школі. Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: Вид: Євенок О. О., 2020. – 420 с., с. 329-337].